

Praktikerns blick som forskningsmaterial

Existensfilosofiska perspektiv
på praktisk kunskap

JONNA HJERTSTRÖM LAPPALAINEN

INLEDNING

En strävan som utmärkt utforskandet av praktisk kunskap är att själva undersökningen ska utgå från praktikerns perspektiv. Detta kan ske på olika sätt men det vanligaste tillvägagångssättet på de två idag existerande centra för praktisk kunskap vid Södertörns högskola och Nord universitet är att utgå från yrkesutövarnas berättelser. Under de kurser där studenterna i praktisk kunskap undersöker sin egen praktik får de i uppgift att gestalta en problematisk situation ur sin egen erfarenhet. I arbetet med att utforma denna gestaltning uppmanas studenterna att skildra händelsen på ett levande vis vilket syftar till att bjuda in läsaren att engagera sig och leva sig in i situationen. Detta var en av de saker som jag reagerade på när jag själv började arbeta på Centrum för praktisk kunskap vid Södertörns högskola. Jag kunde förstå värdet med att den unika situationen skildrades utförligt och personligt. I försöken att levandegöra situationen får den skrivande studenten, genom sina ordval, associationer och val av framställningar syn på nya saker. Men även om

jag kunde förstå att berättelserna skulle vara personliga och knutna till den enskilda situationen hade jag svårare att förstå varför berättelserna skulle vara så målande och mana till inlevelse. Under senare år har forskare och lärare i praktisk kunskap arbetat med att formulera och utveckla denna form av skrivande, vilket har resulterat i ett antal texter.¹ Dessa texter berör dock inte frågan om varför berättelsen ska sträva efter att skapa inlevelse och engagemang. Trots detta har undervisningen fortsatt att mana till detta, kanske för att lärarna har märkt att det fungerar; väl gestaltade berättelser tenderar att leda till djupgående teoretiska reflektioner och därmed sammantaget till bra och läsvärda uppsatser.

Frågan har dock fått ny aktualitet, eftersom det vid sidan om färdigställandet av ett antal avhandlingar i praktisk kunskap också har publicerats ett stort antal studentuppsatser i ämnet. En del uppsatser har, ofta i reviderad form, publicerats och presenterats i olika akademiska sammanhang.² Därmed har dessa fått en viss status som akademisk text. Samtidigt som studentuppsatser har kommit att betraktas som akademisk text har andra forskare i ämnet börjat använda studentuppsatser som forskningsmaterial.³ Denna andra användning av uppsatserna antyder snarare att de uppfattas som ett empiriskt stoff. Det är alltså på två tämligen olika sätt som uppsatserna träder in i ett bredare forsknings-sammanhang och man kan fråga sig vad detta innebär. Ibland betraktas de som ett självtillräckligt akademiskt inlägg och ibland som ett slags empiriskt stoff med inifrånperspektiv. Hur ska man förstå en dramatiserad berättelse när den används av en annan forskare? Får berätt-

telsen då som empiriskt stoff en annan karaktär; är den då snarare att förstå som en skildring eller redogörelse av en praktik? Eller är berättelsens frammanande av inlevelse och engagemang fortfarande relevant? I så fall hur?

I den här texten vill jag visa att, och på vilket sätt berättelsernas frammanande av inlevelse och engagemang är relevant, också för andra forskare som använder dem som empiriskt material. Jag menar att detta går att visa genom att beakta vad och vilka frågor det är som undersökas i ämnet praktisk kunskap. Jag ska argumentera för detta utifrån två existensfilosofer som båda intresserat sig för frågan om skillnader i olika former av skrivande, nämligen Simone de Beauvoir och Sören Kierkegaard. Innan jag går in på argumentationen skulle jag vilja säga lite mer om hur essäskrivande i praktisk kunskap manar fram inlevelse och engagemang.

UNDERVISNINGENS FORMANDE AV MATERIALET

Ett exempel på en lyckad gestaltning, som också använts som exempeluppsats på flera kurser är sjuksköterskan Anna Thulins magisteruppsats. Den händelse som hon skildrar från sin yrkeserfarenhet handlar om en upplevelse av att ha bemött en äldre manlig patient som var orolig inför sin utskrivning på ett försumligt vis. I sin berättelse skildrar hon hur hennes uppmärksamhet istället riktades mot en yngre kvinnlig patient som mådde mycket dåligt med diffusa symptom. Thulin är missnöjd med att hon lät den äldre mannen vänta för länge på sin smärtstillande medicin samt att hon inte tillräckligt bemötte hans oro över att klara av att komma hem. Thulin förmedlar, helt i enlighet med kurs-

manualens direktiv, händelsen genom att levandegöra och gestalta den kväll på akutmottagningen då den ägde rum. Så här inleder hon:

Det är söndagskväll och lugnt på avdelningen. Jag sitter på en av sjuksköterskornas expeditioner och förbereder morgondagens utskrivningar. Middagsvagnen har kommit. Det luktar mat. Jag hör slammer från porslin som plockas fram. Jag reser mig för att gå ut och hjälpa till. I korridoren möts jag av en vaktmästare med en bårvagn. På vagnen ligger en ung kvinna. Jag väntar en patient, en kvinna från akuten om en dryg halvtimme. Det måste vara hon som redan är här. Jag går fram till bårvagnen för att ta emot henne. Hon är smal och finlemdad, kallsvettig om händerna. Hennes blick är glansig och matt. Runt ögonen har hon mörka ringar. Hon orkar knappt titta på mig, inte heller ställa sig upp, inte ens sätta sig på sängkanten. Hon mår sämre än jag förväntat mig. Efter den preliminära bedömningen som akutläkaren gjort misstänker man att kvinnan har en infektion i njurbäckenet och bakterier i blodet som kommer från urinvägarna. Hon har också ett oväntat och ovanligt lågt blodvärde och måste få transfusioner så fort som möjligt. Hennes avvikande blodbild får avdelningens helgjourläkare att kalla henne »ett spännande fall». Jag blir själv nyfiken.⁴

Gestaltningen fortsätter sedan med att skildra kvinnans allvarliga tillstånd parallellt med övrig aktivitet på avdelningen. Även den äldre orolige mannen och Thulins interaktion med honom får en utförlig beskrivning som på liknande sätt väcker frågor, engagemang och sympati både för mannen och för Thulin. Utifrån denna gestaltning diskuterar hon sedan sjuksköterskans professionalitet utifrån begrepp som

»klinisk blick», »klokhet», »omvårdnad» och »känslor».

I sin berättelse beskriver Thulin omgivningen, lukter och ljud som hon omedelbart identifierar och manar på så vis fram en bild av avdelningen hos läsaren. I beskrivningen av kvinnan får läsaren ta del både av sjuksköterskans intryck av mötet med kvinnan och av hennes nyfikenhet inför patienten som sjukdomsfall. Ur ett professionellt vårdperspektiv kan kvinnans kallsvettande, matthet och glansiga blick vara relevanta. Men är det relevant att hon är finlemmad? Eller att hon beskrivs som matt istället för kraftlös eller trött? Läsaren får ömsinta beskrivningar av både mannen och kvinnan samtidigt som vi får veta att kvinnans symptom är både ovanliga och allvarliga. Parallellt med detta får läsaren också en bild av Thulin – av vad hon ser, vad hon tänker och hur hon reagerar. Därmed framträder även en bild av en viss sjuksköterska, med en viss karaktär.

Gestaltningen och ordvalen, som tenderar åt litterära anspråk, ger berättelsen en fyllighet som målar fram en bild av den finlemmade kvinnan och uppmuntrar läsaren till att göra sig en egen bild av eller till och med leva sig in i situationen. Läsaren tar inte till sig skeendet i form av en redogörelse utan som en skildring som väcker både sympati och ett visst engagemang. Det som också sker är att läsaren får en djupare blick och förståelse för problemets komplexitet. Detta frammanande av sympati, engagemang och komplexitet är alltså något som studenterna uppmuntras att göra. Det är ett sätt att skriva som, vilket bland annat Alsterdal visat, är relevant för utforskandet av den egna praktiken.⁵ Men det är också ett skrivsätt som gör att läsaren upplever att hon har lotsats in i en fålla där de perspektiv och frågor som avhand-

las är relevanta. Det är inte läsaren som tar ställning till vad som är intressant att utforska, detta bestäms och utformas av författaren redan i berättelsen. Läsaren påverkas alltså redan inledningsvis i sin förståelse av situationen. I denna mening är berättelsen vinklad i mycket högre grad än vad som brukar vara fallet i akademiska situationsbeskrivningar. När läsaren kommer fram till diskussionsavsnittet i Thulins uppsats har gestaltningen redan lett fram till ett perspektiv där det är relevant och intressant att diskutera frågorna klinisk blick, klokhet, omvårdnadsperspektiv och känslor. I den meningen kan vi också ställa frågan om skildringen av den egna yrkespraktiken är rättvis eller adekvat. Är det inte bara ett framlyftande och ett betonande av vissa perspektiv som läsaren lockas in i för att övertygas i diskussionen?

Thulins uppsats är ett bra exempel på hur uppsatserna är utformade. I undersökningen av sjuksköterskans praktik tar hon utgångspunkt i sin egen befintliga praktik, och undersökningens frågor alstras och formuleras i gestaltningen av denna. Utifrån hennes undersökande perspektiv är det redan inledningsvis uttalat att hon kommer att fokusera på de frågor och problem som är aktuella för hennes faktiska och personliga yrkesutövning. I den meningen har hon redan i utgångspunkten formulerat att undersökningen är partiell och vinklad. Samtidigt lyckas hon, vilket oftast är fallet i väl genomförda fallundersökningar, visa fram frågor av generell relevans i en modern sjuksköterskepraktik. En av de utmärkande sakerna med praktisk kunskap är att undersökningen och slutsatserna hänger ihop på så vis att även slutsatserna präglas av en situeradhet i sin generalitet. Jag skulle också säga att detta är en av de saker som gör ämnet

praktisk kunskap intressant, nämligen att det tillhandahåller en metod för att visa hur yrkespraktikers subjektivt och situationellt präglade slutsatser har generell relevans.

Frågan är vad som händer om Thulins uppsats används av en annan forskare. Då handlar det ju inte längre om att författaren ställer frågor till sin egen praktik, här har det skett en förflyttning. Nu är det en annan forskare som använder sig av hennes faktiska och personliga erfarenheter, och hennes slutsatser, för att hävda någonting om sjuksköterskepraktiken ur ett mer generellt och utifrånkommande perspektiv. Då är det inte längre en subjektivt utformad undersökning av den egna praktiken utan en användning av ett forskningsmaterial.⁶ Hur ska vi förstå detta material? Är det att förstå som ett empiriskt stoff? Kan det av en annan forskare användas som belägg för till exempel brister inom sjukvården? Kan det användas som en adekvat beskrivning av sjuksköterskors yrkespraktik? Med andra ord, kan uppsatsen med sitt subjektiva vinklade perspektiv utgöra ett empiriskt användbart stoff för andra forskare än författaren? Och i så fall, på vilket sätt?

EXISTENSFILOSOFISKA PERSPEKTIV PÅ INDIVID, SITUATION OCH KOMMUNIKATION

Simone de Beauvoir (1908–86) och Sören Kierkegaard (1813–55) var två filosofer som intresserade sig för hur man kan närma sig fenomen och frågor genom skrivande. Båda arbetade också genom att skriva om samma frågor eller händelse i olika skrivgenrer. Detta sätt att använda skrivandet är kopplat till deras filosofiska undersökningar av existentiella frågor. Existensfilosofin menar att en människa har ett be-

tungande individuellt ansvar men att hon samtidigt också alltid står i en fakticitet eller en situation. En människa är ansvarig för sitt liv, hon väljer hur hon vill leva det. Samtidigt är det också avgörande när och var hon lever, till vilket liv hon föds, till exempel om hon föds som kvinna eller man. Detta innebär att en människa aldrig är helt transparent för sig själv, det finns saker som hon inte ser eller känner till om sig själv. I stället är det först genom sina handlingar och projekt i världen som hon blir till: vad hon gör visar vem hon är, både för andra och för sig själv; existensen föregår essensen. Beauvoir mest kända uttryck för den existensfilosofiska synen på friheten som ett absolut ansvar är hennes uttalande i *Det andra könet*: »Man föds inte till kvinna, man blir det». Att födas in i en visst kön eller en viss kultur kan visserligen vara präglade och bestämma en människas förutsättningar. Men dessa är inte att förstå som något som determinerar hennes väsen. Som fri är människan dömd att genom sina handlingar ta ansvar för vem hon är. Detta sätt att förstå människan innebär alltså att en människa kan ta reda på vem hon är genom att betrakta sina handlingar i relation till sina projekt och ideal. I Beauvoirs mångsidiga författarskap kan man se att hon hade ett intresse av att förstå människan genom studerandet av handlingar, val och liv. Hon riktar även undersökningen mot sig själv och sitt eget liv, vilket framgår genom att hon återkommer till vissa frågor i olika skrivformer: filosofiska böcker, romaner och självbiografier. Beauvoirforskaren Ursula Tidd skriver till och med att Beauvoirs författarskap som helhet kan betraktas som ett vittnesmål över hela hennes liv.⁷

människans strävan efter kunskap om sig själv som ett avtäckande. Människan avtäcker varat och i detta avtäckande framträder hon som subjekt; hon får kunskap om sig själv.⁸ I flera föredrag ock kortare essäer utvecklar hon sin syn på skrivande. Till exempel beskriver hon i »Mon expérience d'écrivain» tre olika skrivsätt: filosofiska texter, romaner och självbiografier.⁹ I sina filosofiska skrifter söker hon övertyga och använder sig av strukturerade argument. I dessa texter uttrycker hon sig direkt och utesluter språkliga tvetydigheter eller motsägelser. Om hon istället vill uttrycka en aspekt av en levd erfarenhet skriver hon på ett annorlunda sätt, nämligen romaner och självbiografier. I dessa vill hon lyfta fram levda erfarenheter genom att betona tvetydigheterna, nyanserna och motsägelserna. Även dessa skrifter talar hon om som en del i ett arbete att avtäcka. Avtäckande handlar nämligen inte bara om att införskaffa fakta eller information. Lika viktigt är att få tillgång till en människas faktiska *situation*. Det är alltså situationen hon vill förmedla i sitt litterära skrivande av romaner och biografier. Hon beskriver situation i »Que peut la littérature?»:

...there is a world that is the same for all of us, but on the other hand we are all in situations in relation to it. This situation involves our past, our class, our condition, our projects, basically the entire ensemble of what makes up our individuality. And each situation envelopes the entire world in one way or another.¹⁰

Här säger hon att världen, samtidigt som den är densamma för alla, också bestäms av att vi alla är satta i en viss relation till den; vår situation. Situationen är alltså individens

relation till, eller sätt att omsluta världen. Det säregna med människan är att hon står både i det som är detsamma för oss alla och samtidigt i det individuellt präglade, i en situation. En människas situation »omsluter» världen på ett visst sätt. Det kan vara en situation som omsluter världen i djup kännedom om en viss aspekt, men det kan också vara ett omslutande som uttrycker okunskap. Beauvoir tar upp sin egen situation som omsluter världen i en okunskap om vad det till exempel innebär att leva som kvinna i Indien. Att omsluta världen betyder alltså inte att man har kunskap om världen, utan att man reflekterar den, typifierar och uttrycker den. Ett omslutande är alltså, som Beauvoir skriver, en synvinkel ofta med ett ideologiskt inslag.¹¹

Enligt Beauvoir är det just genom litteratur som situationen och dess omslutande av världen kan förmedlas. En situation kan inte kommuniceras på samma direkta sätt som en filosofisk övertygelse, istället måste den formuleras på andra sätt. Eftersom människan lever i en dubbelhet, i en värld som präglas av att vara både gemensam och individuell, krävs det olika former av kommunikation. Det är i medvetenheten om att den värld vi befinner oss i, är densamma för oss alla, som människorna kommunicerar och språket fungerar. För, som Beauvoir säger, språket fungerar, vi kan kommunicera med olika människor från skilda delar av världen med hjälp av olika språk. Men fortsätter hon:

Nevertheless, at the heart of this communication there is a separation that remains irreducible. I who am speaking to you am not in the same situation as you who are listening, and none of those who are listening to me is in the same situation as his neighbor.¹²

Vi kan kommunicera med varandra. När vi säger ordet »jag» kommunicerar vi och de andra förstår vad vi säger. Samtidigt har varje persons liv en särskild smak som ingen annan i en mening kan förstå fullt ut. Och så är det för oss alla. Enligt Beauvoir är det här som litteratur blir intressant eftersom den kan, som hon säger, kommunicera genom det som åtskiljer oss. Hon skriver att genom litteraturen kan en annans sanning bli hennes utan att därför sluta vara en annans. »I abdicate from my 'I' in favour of he who is speaking, and yet I remain myself».¹⁵ Litteraturen ger mig smaken av en annans liv och jag kastas in i en värld som har sina egna värden, sina egna färger. Den existerar för mig samtidigt som den förblir en annans. Den är inte min värld men jag har tillgång till den. Och den existerar för andra också som i sin tur är separerade från mig med vilka jag kan kommunicera. I denna mening kan litteratur sägas »överkomma skillnaden genom att befästa den». Separationen bekräftas genom att i litteraturen kan författaren, i vissa fall, tala till mig. Enligt Beauvoir är detta också definitionen av det moment då litteratur uppstår; när jag hör en enskild röst tala till mig.¹⁴

Beauvoir menar alltså att vissa aspekter i människans existensvillkor, som inte kan kommuniceras direkt, ändå kan förmedlas genom litteratur. Litteratur kan förmedla en situation och på så vis överkomma skillnaden mellan våra världar. Men för att litteraturen ska kunna göra detta måste den också innehålla någons röst, en ton, en teknik eller konst genom vilken författaren påbördar mig sin värld. Hon skriver att kännetecknet på att litteratur fungerar är att författaren manifesterar och påbördar mig en sanning, dvs.

författarens värld, eller mer precist uttryckt, dennes situations omslutande av världen.

Situationen är ett omslutande av världen, den är dock inte sluten. Varje situation är öppen för andra som ett sätt att avtäcka eller veckla ut världen på ett visst sätt. Det som litteraturen förmedlar är enligt Beauvoir alltså *möjlighetertill* att avtäcka på ett visst sätt, utifrån ett visst perspektiv. Hur ska man då förstå vad det innebär att påbörda detta?

ATT PÅBÖRDA LÄSAREN EN SANNING

Ett exempel på hur läsaren påbördas en sanning är Sören Kierkegaards bok *Fruktan och bävan*. Denna bok är en förmedling av en människas inre och av en situation. Han inleder boken med att kritisera försöken att förstå den bibliske Abrahams tro i termer av hans yttre gärningar. I *Bibeln* berättas att Abraham uppmanas av Gud att offra sin enda son Isak, vilket Abraham förutsätter sig att göra varpå han ger sig av på en tredagarsresa med Isak och två tjänare till Moriaberget som är offerplatsen. Väl framme ingriper Gud och ber Abraham offra en bagge istället för Isak. Denna berättelse är en av de mer välkända från Bibeln och det Kierkegaard frågar sig i boken är hur denna berättelse, förstådd enbart utifrån Abrahams yttre gärningar, skulle kunna vara en sedelärande uppvisning i tro. Att utan knussel och knot vara beredd att offra sin egen son tycks ju snarare vara en uppvisning i underkastelse och lydnad. Och hur ska den förstås som sedelärande? Ska vi göra som Abraham? Skulle den kristna präst som predikar om Abraham om söndagen också kunna stödja en församlingsmedlem som likt Abraham bestämt sig för att offra sin son? Om han inte kan det,

varför predikar han då om Abrahams stora tro? Och hur skulle prästen kunna förklara det moraliskt uppbyggliga i berättelsen? Kierkegaard skriver:

Låt oss antingen dra ett streck över Abraham, eller lära oss förfäras över den ohyggliga paradox som utgör betydelsen i hans liv, så vi kan förstå att vår tid, liksom varje tid, kan vara glad om den har tron.¹⁵

I *Fruktan och bävan* försöker han därefter skapa en möjlighet att förfäras över trons paradox i Abraham. Han låter paradoxen ta form utifrån två kontrasterande perspektiv. Dessa perspektiv manar han fram som en fyllig berättelse runt de 15 korta verserna från första Moseboken (1 Mos, kap 22: 1–15). Detta gör han genom att inlevelsefullt uttrycka både sin förfäran och beundran för Abrahams handling samtidigt som han ställer upp den mot sin egen oförmåga att ens föreställa sig själv kunna göra något liknande. Kierkegaard tar fasta på att Abraham, till skillnad från Bibelläsaren, inte vet hur det kommer att sluta, alltså att Abraham ger sig av i övertygelsen att Isaks liv står på spel. Han frågar sig hur Abraham tog farväl av sin hustru Sara, hur han tänkte när han inte berättade att han var i färd att offra deras son, hur han samtalade med Isak under den tre dagar långa resan, hur han tänkte när Isak under de sista stegen upp mot berget frågade vad det var de skulle offra. Han frågar sig även hur Abraham funderade över hemresan, över återseendet med Sara, hur han tänkte sig sitt fortsatta liv. Boken fyller alltså ut de 15 korta bibelversernas sakliga redogörelse för det yttre skeendet med en utförlig skildring över Abrahams möjliga inre, hans möjliga våndor, sorg och tankar som hela

tiden ställs i relation till hans egen förfäran över vad som är på väg att ske. Det som Kierkegaard gör är att pumpa liv och spänning i berättelsen, men dessutom bygger han upp Abrahams situation och möjliga inre våndor på ett sätt som läsaren kan ta till sig. Läsaren konfronteras med Abrahams *inre gärningar*: hans möjliga ställningstaganden, delbeslut och överväganden som innefattas i de bibliskt skildrade yttre gärningarna. Det som sker i Kierkegaards bok är att läsaren får en bild av hur ohygglig Abrahams beredvillighet att följa Guds uppmaning är, men samtidigt också av hur påfrestande situationen är för Abraham. Att kunna fullfölja detta förfärliga dåd kräver en enorm tro. Vad som också blir tydligt, som Kierkegaard inte hymlar med, är att denna tro tycks omöjlig att skilja från vansinne. Därmed lyckas han genom att måla upp dessa inre gärningar i Abrahams situation visa fram tron som en ohygglig paradox.

Kierkegaard har inte samma tematiska användning av begreppet situation som senare existensfilosofer även om han helt klart intresserar sig för begreppet och talar om det på ett tekniskt vis i andra skrifter. Trots att han inte uttryckligen använder begreppet i *Fruktan och bävan* är det tydligt att det är genom att skildra Abrahams situation som han öppnar upp en bild av komplexiteten i problemet; det är på så vis han bygger upp en förståelse av trons paradox. På samma sätt som Thulin arbetar han genom att skapa engagemang och sympati hos läsaren – parallellt med att väcka förfäran. Genom att göra detta så tillför han berättelsen något. Därmed kan han påvisa vilka olika led, delbeslut och övervägningar som förutsätts för den yttre gärningen. Och när dessa framträder inbjuds läsaren till att reagera,

invända och hålla med. Det är med hjälp av sympati och engagemang som Abrahams situation – med alla dess inre gärningar – framträder för läsaren.

Kierkegaards skildring av Abrahamberättelsen är ett exempel på vad Beauvoir talar om. Han påbördar läsaren en sanning. Kierkegaard säger uttryckligen att hans sätt att skriva handlar om ett sätt att komma åt vissa mänskliga aspekter. I *Antingen-eller* skriver han att filosofin inte svarar på de frågor han söker svar på när han vänder sig till den. Det han vill är att filosofin ska hjälpa honom med hur han ska handla eller tänka i livsavgörande frågor.¹⁶ Men det gör den enligt honom inte, eftersom varje enskild individs fråga besvaras genom att placeras in i en världshistorisk ordning eller ett högre system. Han skriver:

Vad man kunde kalla den invärtes gärningen har filosofin ingenting att göra med, men den invärtes gärningen är frihetens sanna liv. Filosofin betraktar den utvärtes gärningen och ser den då inte isolerat, utan ser den införlivad med och förvandlad i den världshistoriska processen.¹⁷

Kierkegaards kritik riktar sig främst mot Hegels historiefilosofi, och dess tendens att förklara enskilda fenomen genom att placera in dem i ett högre system. Men den riktar sig även mot hans hegelinfluerade samtid för att den inte befattar sig med det som han då kallar verkligheten, och senare kommer att tala om som existensen. Här säger han också att filosofin fokuserar enbart på de yttre gärningarna. Genom att endast ta fasta på de yttre gärningarna besvarar filosofin inte hans frågor som rör det enskilda fallet utan placerar in det som exempel i en förklaring av historien som

helhet. Eftersom Kierkegaard är intresserad av fenomenet i sin egen unicitet eller enskildhet strävar han efter att, som han själv uttrycker det, skriva fram innerligheten. *Fruktan och bävan* är ett exempel på hur han så att säga omformulerar frågan eller problemet för att kunna fokusera på det som han anser vara relevant i frågan. Detta är också ett sätt som Kierkegaard genomgående använder i sitt författarskap. Han blåser liv i bibliska berättelser, romanfigurer och myter för att på så vis tydliggöra ett inre skeende och de påfrestningar som tycks ligga i de berättelser han fastnar för. Det som Kierkegaard gör i dessa berättelser är att han skriver in dem i en situation. Det är inte dessa berättelsers huvudpersoner som ger sin situation utan Kierkegaard, han presenterar potentiella situationer. Andra exempel är hans skildring av hur Adam, utan att ha kunskap, överväger att plocka de förbjudna frukter som skulle ge honom kunskap, eller hur Macbeth vändades den eftermiddag då det var hans bästa vän som skulle halshuggas. Det som Kierkegaard gör i dessa berättelser är att lyfta fram specifika detaljer som har att göra med det inre skeendet och aktivera dessa i relation till individens situation. Genom sina utvecklingar kring dessa specifika händelser visar han hur en människas gärningar i det yttre alltid beledsagas av ett inre och av en situation. Man kan säga att han fyller ut berättelserna och sätter det yttre skeendet i andra perspektiv. När han lyfter fram det inre skeendet är det inte främst att förstå som ett psykologiskt perspektiv, det handlar istället om att de så kallade invärtes aspekterna (till exempel att Isak inte är kunnig om vad det är som ska offras, att resan tar tre dagar, eller att Adam, inför frestelsen, inte har en uppfattning om

gott och ont) har en realitet som framträder i gärningarna. Dessa aspekter har fler konsekvenser än psykologiska påvalsituationer, existentiella våndor, karaktärsdygder, eftertänksamhet, lidande, beslut och timing. De utgör nämligen en väsentlig del av situationen, och det är genom dessa som situationens komplexitet framträder.

Även om Kierkegaard kan ses som ett exempel på vad Beauvoir talar om kanske det är svårare att tala om studentuppsatser som litteratur. Men faktum är att till exempel Thulins framställning verkar med delvis samma litterära grepp som Kierkegaards. Det finns likheter i hur de påbörjar läsaren sin sanning. Liksom Kierkegaard undviker Thulin att starta undersökningen utifrån en abstrakt formulering av frågan. Hon hade kunnat sammanfatta sin frågeställning eller dilemma med frågan om huruvida hon ska prioritera att omsorgen om en akut allvarligt sjuk patient eller omsorgen om en orolig patient i smärtor. I en sådan sammanfattning är prioriteringen tämligen självklar. Men när Thulin introducerar läsaren för situationen genom sin egen blick och röst framgår situationen som mer komplex. Det handlar inte bara om en till synes självklar prioritering. Istället förstår läsaren att situationen är ett pågående förlopp som innehåller en rad handlingar och beslut.

Istället för att ställa frågan om hon bör prioritera den dödssjuka framför den oroliga, för hon in läsaren i dilemma i dess komplexa (och unika) situation. I diskussionen om varför hon bör prioritera den dödssjuka har hon redan väckt läsarens sympatier och engagemang, vilket leder till att läsaren faktiskt följer hennes diskussioner med hjälp av sympati och engagemang. Det innebär att läsaren får en

bild av situationens komplexitet: att prioriteringen faktiskt föregås av beslut, stress, våndor, valsituationer, tänkande men också av tanklöshet och omedvetenhet. Thulin lyfter också upp det som hon ser som sina brister eller sin svaghet i agerandet. Därmed framträder en mängd aspekter som är relevanta i undersökningen av praktisk kunskap. Det framgår att det som skulle kunna beskrivas som ett självklart beslut, springer ur en förmåga att navigera, tänka och fälla omdömen i en stressig situation som innefattar frågor om bemötande, trygghet, ångest och livsavgörande beslut i en kaotisk blandning. Genom att framställningen väckt läsarens sympati och engagemang framgår också att situationen är känslomässigt påfrestande, varför även karaktärsdygder och handlingsförmåga framträder som relevanta. Thulins framställning av sin situation och sina inre gärningar har alltså samma effekt som Kierkegaards framställning av Abraham. Läsaren ser att det självklara beslutet att prioritera den dödssjuka beledsagas av ett inre skeende.

Att i den gestaltande berättelsen mana fram sympati och engagemang är alltså ett sätt att lyfta fram andra perspektiv och fokusera på andra frågor. I den praktiska kunskapens teori, som fokuserar på mellanmänskliga yrken, är dessa perspektiv helt klart relevanta. Det som blir tydligt är att det som Beauvoir efterfrågar, och Kierkegaard illustrerar, är en avgörande aspekt i framställningen av praktisk kunskap. Det är genom att låta de inre gärningarna och situationen framträda som praktiska kunskaper görs synliga, och det är genom att berättelsen framkallar läsarens engagemang och sympati som inre gärningar och situation visar sig för både författaren och läsaren. Det är Thulins individuella

röst som framträder, inte minst i det att hon bjuder in läsaren i sitt eget upptäckande av sin egen blindhet och omedvetenhet. Detta är ett påbörjande av en annan sanning, det är en inbjudan att gå in i ett annat jag utan att förlora sitt eget.

ATT FÅNGA LÄSAREN

Beauvoir menar att situationsförmedling handlar om att väcka läsarens intresse. Man kan nämligen bara förmedla på detta sätt som en inbjudan. Det är en inbjudan att se världen på detta sätt. Det är alltså en form av kommunikation som förutsätter att läsaren vill låta författarens situation vara ett sätt att avtäcka världen. En situation är alltså inte något som man kan tvinga på en annan människa. I *För en tvetydighetens moral* skriver Beauvoir att en situation inte tvingas på en människa som ett passivt subjekt. En situation som ett perspektiv på världen kan endast framträda genom ett subjekts avtäckande inom ett projekt.¹⁸ Beauvoir skriver:

En handling som jag lämnar bakom mig blir till ett ting, den sjunker ned i det förflutna. Den blir ett stumt och ogenomträngligt faktum. För att hindra denna förvandling måste jag ständigt återta och berättiga den inom det projekt där jag är engagerad.¹⁹

Det krävs ett individuellt steg. Även i text handlar det om att bli motiverad till att avtäcka det andra jagets perspektiv som visar sig i situationen. Hon utvecklar författarens uppgift i »Mon expérience d'écrivain» där hon skriver att texten måste bjuda in läsaren till detta avtäckande genom att levandegöra och uppväcka situationen. Ibland motiveras inte läsaren. Vissa texter lägger vi ifrån oss, kanske till och med i

en viss indignation. Vi säger att den inte är övertygande, den är manierad, kanske tillrättalagd eller helt enkelt ointressant. Kommunikationen av situationen fungerar helt enkelt inte. Läsaren bjuds inte in att pröva detta perspektiv.

Denna fråga intresserade Beauvoir och hon utvecklar den när hon talar om likheter och skillnader i skrivandet av romaner och självbiografier. I båda skrivformerna är det en individs situation eller värld som ska kommuniceras, och enligt henne handlar det, som sagt, om att återge *den smak* som fanns. Hon säger att hon i sina romaner försöker frammana ett intresse genom att bygga upp och skapa en värld och den världens mening. I en roman får alla de detaljer hon för in en betydelse som bär skildringen framåt. I sina självbiografier skapar hon inte en värld på samma sätt; här finns det något som ska återges. Hon påtalar vikten av att bestämma i vilken ordning man återger något som har skett: ska man återberätta till exempel tematiskt eller kronologiskt.²⁰ Hon talar även om selektionen i vad man tar upp, hon kan inte ta upp allt utan måste välja ut vissa händelser. Men det är inte möjligt att bara rada upp händelser. Eftersom det enligt henne handlar om att återge något som inte kan kommuniceras direkt: »smaken av mitt århundrade och smaken av mitt liv».²¹ Hon skriver: »...writing an autobiography is really recreating events that one has behind one in the form of memories. One must bring them back to life, resuscitate them, which requires truly creative work».²² Det självbiografiska präglas alltså av att faktiskt återge vad som hände men också av att återuppväcka, ge liv, åt minnen i det förflutna. Hon säger också att hon måste välja och i den selektionen tenderar hon åt att skapa liksom i en roman. Hon

menar alltså att återgivandet innehåller ett skapande, eller snarare att det är en balansgång mellan att skapa och återge. Det anmärkningsvärda är att hon i den självbiografiska berättelsen betonar skapande av engagemang och spänning som en väsentlig del av kommunicerandet av situationen. Hon skriver:

Thus he [the reader] lends me the depth of his own time and the drawback that I told you will be palliated. But in order for this to happen, I must capture the reader's interest; therefore my book must have a literary quality. By the tone, by the style, by the way I speak and tell my story I must charm, win over, retain the reader's freedom; he must freely remain there listening to me and, for his part, carrying out his work of creation which belongs to him.²⁵

Även den självbiografiska texten måste fånga läsarens intresse, det måste finnas en viss litterär kvalitet som får läsaren att vilja ägna tid och lägga ner det arbete som det kräver att ge sig in i en annan människas situation. Beauvoir skriver att författaren måste finna ett sätt att göra händelserna intressanta och det kräver en viss konstfärdighet. I den meningen säger hon att de litterära greppen är relevanta även här.

När vi talar om litteratur är detta ofta helt i sin ordning, av till exempel en episk roman förväntar vi oss att den ska fånga eller åtminstone väcka vårt intresse på ett eller annat sätt. Avsaknad av litterära grepp kan till och med anföras som argument för att litteraturen är dålig. Kierkegaards användning av litterära grepp syftar till att levandegöra och återuppväcka myter och berättelser för att påvisa förekom-

sten av existentiella drag i dessa. Hans bok om Abraham handlar om att visa fram insikter om svårigheter i att vara människa. Han vill bjuda in läsaren att se berättelsen på detta sätt, visa att den handlar om dig, om i vilken mening du förmår leva. Vissa läsare fascineras, andra lägger ifrån sig boken. Det som ligger implicit i Beauvoirs hävdande om att läsaren måste bjudas in är att texten i någon mån måste locka in, eller kanske till och med förföra läsaren att fortsätta. Hur fungerar detta i relation till Thulins uppsats? Är det önskvärt att vi som läsare lockas in eller förförs till att se situationen på samma sätt som hon? Här är ju detta litterära grepp kopplat till en berättelse som också ska förmedla ett faktiskt skeende ur ett förstapersonsperspektiv. Hur ska man som läsare förhålla sig till att hennes berättelse påverkar forskarens blick och undersökning som ska leda av saklighet? Här tycks det kunna vara problematiskt att använda litterära strategier för att väcka läsarens intresse.

Med hjälp av Beauvoir och Kierkegaard blir det tydligt att det som berättelsen ska återge är berättarens upplevelse av situationen och händelsen. Den springande punkten i materialet är ifall författaren ger en riktig skildring av hur hon upplevde situationen. Den är inte i vilken mån hon uppfattade vad som hände på ett sätt som skulle överensstämma med andras bild av skeendet. Avgörande är att den egna blicken eller upplevelsen kommer fram i det skrivna. Det viktigaste är inte en samlad eller genomtänkt bild, utan att berättelsen förmedlar upplevelse och situation. Det är på så vis komplexiteten i situationen framträder, och det är denna som utgör det sakliga. Det är en saklighet som är intimt förknippad med författarens upplevelse av det skildrade.

Enligt Kierkegaard och Beauvoir är detta inte ett problem, tvärtom är det vad som eftersträvas. För dessa filosofer var betonandet av författarrösten ett medvetet sätt att komma åt vissa aspekter i deras undersökningar av människan och hennes villkor. Deras skrivande innefattar en förflyttning av fokus på ett sätt som också är relevant för studier och forskning i praktisk kunskap. Gemensamt är att problemen ska sättas in i sin komplexitet av mänskliga relationer, faktiska möjligheter och faktiska begränsningar. Utifrån en sådan problemformulering studeras därefter kunskap, förmågor, kompetenser, förutsättningar och brister i relation till både den verksamma individen och en konkret situation. Thulins uppsats är ett sätt att redogöra för vårdarbetet som redan från början har markerat en viss position i en specifik situation. Berättelsen skapar auktoritet genom sin förmåga att presentera en situation som vittnar om hög professionell kompetens, inte genom att skapa möjligheter att kontrollera riktigheten i fakta. Det är snarare, som Beauvoir uttrycker det, en möjlighet att se världen ur ett annat jag, eller med en praktisk kunskap-terminologi, ur ett privilegierat kunskapsperspektiv. Det är en form av kommunikation som inbjuder till vissa perspektiv. I uppsatserna i praktisk kunskap är det blicken, perspektivet som är materialet.

Den saklighet som presenteras i studentuppsatserna står i relation till de frågor som undersöks i praktisk kunskap. Thulins uppsats skildrar en arbetssituation där sjuksköterskan lider av konstant tidsbrist, mängder av pappersarbete och därmed tvingas till prioriteringar som i en mening kan förstås som en kritik av hur hennes arbetssituation ser ut. Dessa reflektioner visar hur hennes professionella situation

påverkas och försvåras av en arbetssituation som tycks vara definierad och styrd av en New public management-ideologi med krav på mätbara prestationer. Här är det viktigt att se att även om forskaren gör denna koppling till de senaste decenniernas omorganisation av välfärdsyrkena är Thulins uppsats inte främst ett material som visar *att* hennes arbetsplats har denna styrning. Om det är vad forskaren vill hävda finns det bättre material att tillgå som styrdokument och statistik. Det som utgör forskarmaterialet i Thulins uppsats (både för Thulin och den externa forskaren) är *hur* arbetsvillkoren upplevs och påverkar hennes arbete.

UTSATTHET OCH AUTENTICITET

Även om det är så att forskning inom praktisk kunskap är ute efter ett särskilt material – praktikerns kunskap, perspektiv eller blick – så kvarstår en problematik, nämligen frågan hur den forskare som vill använda uppsatsen som ett empiriskt stoff kan veta att blicken, kunskapen eller perspektivet är genuint och korrekt återgivet. En uppsatsförfattare skulle kunna bedra både andra och sig själv i skildringen, till exempel skulle Thulin kunna gestalta sina handlingar och tankar på ett sätt som framställer henne bättre än vad hon faktiskt var. Skulle inte Thulins berättelse kunna vara en skildring av den sjuksköterska hon skulle vilja vara istället för den sjuksköterska hon är? Detta är något som vi kan uppleva till exempel när vi läser självbiografier, vi tänker att författaren serverar en berättelse om ett liv som är lite för tillrättalagt. Här är Beauvoir intressant eftersom hon uttryckligen säger att hon för egen del ville förstå och lära sig något om sig själv genom sina verk, vilket också ligger i

linje med hennes existensfilosofiska utgångspunkt att hon avtäckar sitt subjekt genom att se sina handlingar. Detta framgår särdeles tydligt i en ljudupptagning från 1960-talet där hon bemöter en kritik om att hon påbörjat skrivandet av sina självbiografier (i synnerhet boken *La force de choses* som handlar om hennes medelålder) alltför tidigt:

I disregarded all those comments, because I wanted to tell something about that, for me, was still a totally lived experience. And the recollections that one writes at age seventy or seventy-five can be charming, but they in no way have, in spite of everything else, the same sharp characteristics, as the recollections one has when almost still on the spot. And specifically, in order to relate the transition from one age to the other, which is generally what happens during one's fifties, well, it is better to be within them than to have already left them behind completely.²⁴

Här framgår att Beauvoir själv önskar lära sig något av att skriva sina biografier. Hon vill inte skriva självbiografiskt på ett sätt som levererar en färdigpaketerad berättelse, istället vill hon skriva sina biografier när hon fortfarande arbetar med frågorna själv, hon vill lära sig något om sig själv. Hon skriver fram sin egen blick och person på ett sätt som hon själv inte helt fullt ut kan överblicka eller är medveten om. I den meningen använder hon sitt liv som ett material i ett existensfilosofiskt projekt. Genom sitt skrivande avtäckar hon världen och framträder som subjekt. Hon skriver: »In fact, I have sometimes intentionally given details that are of no consequence, because one falsifies the face of a life by not underlining their facticity».²⁵ Hon skriver också att hon i sina

självbiografiska böcker lägger in detaljer eller händelser som hon inte vet om de är relevanta: »What I was ignorant of situates me as much as clearly as the conscious experiences I had».²⁶ Detta kan tolkas som att Beauvoir medvetet sökte det omedvetna, tanklösa eller förmedvetna som Thulin upptäcker i sin berättelse. Det självbiografiska materialet blir en utläggning av en situation som också ska avtäckas det ännu inte medvetna. Det är ett skrivande i medvetenheten om att en människa aldrig är transparent för sig själv.

Beauvoir vill förmedla även det hon själv är omedveten om. Hon uttrycker därmed en vilja att skriva fram ett empiriskt stoff med en fyllighet och rikedom som överskrider hennes medvetna presentation. Därmed blir det även möjligt för läsaren att se och förstå saker som författaren i skrivande stund själv inte är medveten om. Detta sätt att se på skrivande ligger också i den metod för uppsatsskrivande som studenterna i praktisk kunskap använder sig av. Det som är gemensamt för Beauvoirs självbiografiska skrivande och uppsatsförfattarna är att de skriver fram ett empiriskt stoff som de är intresserade av. Därmed presenterar de inte ett färdigformulerat stoff utan hoppas att materialet kan visa något de ännu inte känner till. Detta sätt att skriva innebär också en form av utsatthet. Denna utsatthet kan man se i Thulins uppsats. Den framträder framför allt i analysen av vad hon ser som sin försumlighet mot den äldre mannen. När hon reflekterar över detta upptäcker hon att hon troligen hade kunnat avvärja en del av mannens besvikelse genom att bara ha satt sig ner vid hans säng en kort stund. Hon skriver: »En kort stund av sjuksköterskans omsorgstid hade förmodligen räckt för att avslutningen på en månadslång

vårdtid skulle ha känts tillfredsställande för båda två». ²⁷ Det är uppenbart att hennes oförmåga att för en kort stund släppa sin oro för kvinnan är något som hon är missnöjd med, och reflektionsdelen ägnar stort utrymme åt att undersöka varför hon uppvisade denna försumlighet.

I analysen av sitt beteende börjar hon med att ta upp strukturella och organisatoriska orsaker. Hon tar upp brist på tid i kombination med ett stort personligt ansvar. Hon skriver också att många av hennes prioriteringar inte görs utifrån en medveten kalkyl, utan istället utifrån vad hon kallar ett *professionellt förhållningssätt*. I diskussionen framgår att Thulin inser att en del av hennes professionella inre gärningar sker i en blind tillit till det förhållningssätt som kommer med yrkesidentiteten sjuksköterska. Mitt intryck av uppsatsen är att detta var en insikt som var delvis obehaglig, vilket driver henne vidare att undersöka vilken roll detta förhållningssätt har i hennes yrkesutövning. I denna diskussion argumenterar hon för att det är riktigt att prioritera de akut sjuka men tar också upp vikten av etiska aspekter i sjuksköterskans professionella förhållningssätt. ²⁸ I samband med det anför hon en viss kritik av det professionella förhållningssätt hon förlitar sig på eftersom detta leder till att omsorgsperspektivet ibland får stå tillbaka på ett otillbörligt vis för det medicinska. Även om hon talar om sjuksköterskans professionella förhållningssätt ur ett mer generellt perspektiv så antyder hon att hennes försumlighet kan förklaras av en oreflekterad tillit till den egna professionella förmågan. Genom att hon i berättelsen har gestaltat sina handlingar kopplat till hennes individuella blick, tankar, intryck och professionella karaktär måste hon också ta

hänsyn till att hon inte kan reduceras till detta professionella förhållningssätt eller till sina tilldelade uppgifter. Hon har redan presenterat sig själv som en individ som träder in i och tar på sig en professionell roll. Hon kan alltså inte gömma sig, därmed är hon utsatt. Hon tar upp att hennes egna förväntningar och föreställningar har större betydelse än vad hon var medveten om: »De känslor jag känner i stunden är del i den förförståelse som ligger till grund för hur jag tolkar».²⁹ Här är hon kritisk till att hon i bemötandet av mannen var präglad av att hennes känslomässiga fokus låg på kvinnan. Detta gjorde att hon inte kunde ställa om till vad mötet med mannen krävde. Thulin har alltså genom sin egen gestaltning upptäckt saker som hon inledningsvis inte var medveten om, hon har skrivit berättelsen på ett sätt som leder till att hon aldrig helt kan uttömma hur berättelsen ska förstås. Detta är en utsatthet, men det är samtidigt så att det är denna utsatthet som får henne att se berättelsen på ett nytt sätt. Det som uppsatsen som helhet visar är att hon genom skriv- och reflektionsprocessen får en djupare förståelse av vad hon upplever vara sitt svek, hon mötte inte mannen utan fullföljde bara en rent medicinsk föreskrift vilket strider mot hennes egen syn på omvårdnad.

Jag skulle vilja hävda att författarens intresse av att lära sig något av sin gestaltning i kombination med den utsatthet som det innebär att skriva gestaltande leder till en form av autenticitet. Frågan om autenticitet är en komplex fråga för existensfilosofin, inte minst för Beauvoir som bland annat behandlar den i boken *Det andra könet*. För henne handlar frågan om att kunna vara autentisk både om att ta på sig det ansvar det innebär att vara människa och att tilldelas en

plats i världen där det är möjligt att ta på sig detta ansvar.⁵⁰ Denna syn på autencitet visar sig också i hennes syn på det självbiografiska skrivandet. Hon säger sig vilja visa upp och skildra sin samtid men också sin egen situation i denna samtid, skildrad på ett sätt som hon själv inte har full kontroll över. Hon tycks därmed eftersträva en form av skrivande där hon varken bedrar sig själv eller läsaren. En del av uppsatsarbetet i praktisk kunskap består just i att upparbeta en större medvetenhet, och detta arbete leder emellanåt, vilket den norska forskaren i praktisk kunskap, Jan Selmer Methi, tar upp, om att inse sina tidigare misstag och förvillelser.⁵¹ Jag skulle inte säga att uppsatsformen garanterar autentiska berättelser, dock är metoden och formen utarbetad på så vis att den strävar efter att öka berättelsernas autencitet.

Thulins uppsats innebär ett avtäckande även för läsaren. Läsaren får ta del av Thulins initierade blick på vårdarbetet som skapar en särskild förståelse för både inre gärningar och situation. I avtäckandet sker ett möte mellan den återgivna händelsen och teoretisk diskussion. När detta möte förmedlar kännedom, kunskap och teoretiskt djup blir det en form av bekräftelse på ett genuint eller autentiskt återgivande. Det sker inte i alla uppsatser men Thulins uppsats visar upp det. Thulins analys av sin egen berättelse, blir genom att den delvis drivs av hennes utsatthet, en form av autencitetsgaranti för hennes återgivandes saklighet.

UPPSATSEN SOM FORSKNINGSMATERIAL

En annan aspekt i situationsförmedling är att den, genom att arbeta med språkliga tvetydigheter och motsättningar,

är öppen för tolkning. Situationerna som förmedlas är inte helt slutna, de är öppna för andra som ett sätt att avtäcka eller veckla ut världen på ett visst sätt. Kierkegaards tolkning av Abrahamberättelsen eller Anna Thulins skildring av sjuksköterskans professionella kunskaper och utmaningar är alltså *möjligheter* till att avtäcka på ett visst sätt, utifrån ett visst perspektiv. De kan även vittna om aspekter som den talande rösten själv inte har uppmärksammat. Detta kan beskrivas som att den utsatthet som författaren utsätter sig för kvarstår efter det att uppsatsen färdigställts. Ett exempel på en sådan utsatthet finner man i Thulins uppsats när hon i inledningstexten tar upp sitt professionella intresse, sin »nyfikenhet», inför kvinnans sjukdom som ett spännande fall. Nyfikenheten blir i en mening oviktig för Thulin eftersom hon själv i sina efterföljande diskussioner inte tar upp den. Men för läsaren kan just denna detalj framträda som intressant. Den skulle kunna förstås som något som påverkar både förförståelsen och bemötandet av de två patienterna, alltså som ytterligare en orsak till det som Thulin beskriver som sin försumlighet mot den äldre mannen. Nyfikenheten inför det medicinskt ovanliga skulle kunna tolkas som inverkan på prioriteringar inom vården, på ett organisatoriskt eller ekonomiskt plan och i förlängningen även på ett individuellt. Thulin ger genom denna, som Beauvoir skulle säga »oviktiga detalj», läsaren ett frö att tänka att en del av den uppmärksamhet som ägnades åt kvinnan berodde på professionell nyfikenhet. Detta är just ett exempel på att författarens utsatthet kvarstår även efter att hon har gjort sin analys. När en situation återberättas självbiografiskt, gestaltande och med ett framhävande av berättarens röst blir

den förhoppningsvis öppen för olika tolkningar. Just därför kan en studentuppsats vara intressant som ett forskningsmaterial på olika sätt och på olika nivåer. I en väl skildrad gestaltning av en egenupplevd erfarenhet kan berättelse och reflektion i sin tur alstra ytterligare frågor som inte behandlas uttryckligen i uppsatsens disposition.

Avslutningsvis tänkte jag nu ge exempel på hur uppsatser kan fungera som forskningsmaterial utifrån mitt pågående forskningsprojekt »Kollektivets fronesis». I projektet har jag och de andra forskarna undersökt vad det innebär att träda in i ett poliskollektiv. En del av undersökningen har bestått av att läsa en stor mängd polisstudenters uppsatser skrivna utifrån skildringen av en egenupplevd erfarenhet från aspiranttjänstgöringen, som är polisstudenternas första tid av polisarbete i uniform.

Läsningen av uppsatserna har gjorts med fokus på kollektivitet. Detta har lett till att uppsatser som uttryckligen handlade om specifika svårigheter, till exempel att vara oenig med sin handledare eller instruktör, hur man inom loppet av några sekunder måste fatta avgörande beslut i livshotande situationer eller när man som nybörjare står handfallen, har kunnat läsas utifrån frågan om vad det innebär att som nybörjare träda in i ett kollektiv. Vi kunde sluta oss till att aspiranternas uppfattningar av vad det innebär att kliva in i professionen varierade stort. Vissa studenters skildringar bars av glädjen att äntligen få ta på sig uniformen och börja arbeta som polis, andra studenters skildringar uppehöll sig mer kring de svårigheter nybörjaren ställs inför. Det framgick även att det var stor skillnad på de olika befintliga kollektiv som olika aspiranter steg in i.

Även polisdistrikt i samma stad kunde inrymma vitt skilda kulturer. Vi såg också att vissa teman var återkommande, till exempel vikten av ett fungerande samarbete, betydelsen av att passa in, erfarenheten av att kastas in i svåröverblickbara och samtidigt hotfulla situationer samt svårigheten att i kollegiet kritiskt analysera olika tillvägagångssätt. I dessa läsningar har studenternas konklusioner, val av fördjupningsfrågor och så kallade oviktiga detaljer i ljuset av deras blick på situationen, varit av stort värde och sammantaget gett oss kunskap om polisyrket och nybörjarens konkreta svårigheter. Det gav oss även nya perspektiv och frågor från ett inifrånperspektiv. Vi kunde därmed ge våra ursprungliga teoretiskt formulerade frågor en viss konkretion i ett polisiärt sammanhang. Läsningen av uppsatserna påbördade oss sanning, det vill säga de gav oss en förmåga att leva oss in i polisaspiranternas situation och se svårigheterna från deras perspektiv i samma mening som Kierkegaard blåste liv i den bibliska berättelsen om Abraham. Med Beauvoirs terminologi skulle man kunna säga att vi fick flera exempel på olika polisaspiranternas omslutande av situationen att vara polis.

Den fylligare bild av nybörjarpolisens svårigheter vi hade fått genom uppsatserna kunde vi använda i en annan del av undersökningen, nämligen när vi intervjuade erfarna poliser. Vi kunde då ställa en typ av insiderfrågor som vi annars inte hade kunnat göra. Vi inledde intervjuerna med att ställa direkta frågor, till exempel »Vad är ett poliskollektiv?» eller »Vad innebär det att som nybörjare träda in i poliskollektivet?». Poliserna svarade på dessa frågor genom att presentera sina tankar om vad som är viktigt och vad en

nybörjarpolis kan ha svårt för och måste lära sig. En bit in i intervjun lät vi de erfarna poliserna ta del av maskerade exempel från polisaspiranternas uppsatser och frågade vad de tänkte om de situationer som skildrades. Då gick intervjusituationen över i en annan form av kommunikation, nämligen det Beauvoir menar karakteriserar situationsförmedling. Då talade vi om aspirantens omslutande av poliskollektivet. Detta möjliggjordes just av att exemplet innehöll aspirantens röst. De intervjuade poliserna såg situationen ur aspirantens situation. Dessutom såg de saker som vi inte kunde se. Genom aspiranternas erfarenheter kunde vi så att säga få en genväg in i vissa av polisyrkets särmärken och utmaningar som vi annars inte skulle ha fått. Materialet möjliggjorde alltså situationskommunikation och inte bara direkt kommunikation.

I en del uppsatser fanns det en försiktig kritik av poliskollektivet som vi på så vis kunde presentera för de erfarna poliserna. Uppsatserna gav alltså oss intervjuande forskare en möjlighet att ta upp känsliga frågor med en form av insiderkännedom. Till exempel diskuterar flera uppsatser vad som gör en individ till en misstänkt individ. Här visar situationer av svårigheten hur poliskollektivet förutsätter en samsyn i vad som kännetecknar en misstänkt, och att det i vissa situationer är en avgörande säkerhetsfråga. För att det kollegiala samarbetet ska fungera måste det finnas en tillit till att samtliga kollegor är kompetenta att upptäcka och hantera potentiellt livshotande situationer. Men det framgår av uppsatserna att kravet på denna samsyn föreligger även i mindre dramatiska eller livshotande situationer samtidigt som själva frågan om vad som gör en individ till misstänkt

emellanåt innehåller diskriminerande aspekter. Vi kunde alltså fråga de erfarna poliserna vad de tänkte om polisstudenternas upplevelse att poliskollektivet innehåller inslag av strukturell diskriminering och ogenomtänkta rutiner.

Genom att uppsatsernas kritik var en kombination av gestaltade erfarenheter och teoretiska diskussioner kunde polisaspiranternas kritik också hållas fast med en viss stadga i intervjusituationen. Avgörande här var att vi inte kunde hävda att det förelåg strukturell diskriminering inom polisen, materialet skulle inte ge oss belägg för detta (om vi skulle vilja hävda detta skulle vi behöva använda annat material). Vi frågade överhuvudtaget inte varför eller om polisorganisationen fungerade på ett visst sätt, istället frågade vi vad de erfarna poliserna tänkte om aspiranternas upplevelser och kritik. Vissa poliser sa att de inte kände igen den miljö aspiranterna beskrev och hänvisade till att det var ett problem kopplat till den specifika polisenhet aspiranten vistats på. Andra poliser sa att de kände igen problematiken och berättade på ett öppet sätt om hur de upplevde frågan. Ytterligare andra kommenterade aspiranternas exempel och hävdade att de var uppvisningar i brist på erfarenhet för att därefter beskriva vad det är nybörjarpolisen måste förstå, eller underkasta sig. Ibland kunde intervjusamtalen beröra enskilda individers personliga karaktärsdrag och lämplighet för yrket överhuvudtaget. Samtalen handlade aldrig om exakt vad som hände eller inte i den skildrade händelsen utan utgångspunkten var att polisaspiranten hade beskrivit den utifrån sin position. Därmed är det just aspirantens blick på en viss verksamhet som står i fokus. Denna utgångspunkt gjorde att vi i intervjuerna kunde starta djupa samtal direkt

istället för att inleda med en lång startsträcka av politiska och institutionella positioneringar. Detta ledde också till att vi i intervjuerna lyckades få samtalet att röra sig kring de abstrakta frågorna om kollektivitet på ett sätt som kom att handla om konkret yrkesutövning. Dessutom kunde vi genom exemplen få några erfarna poliser att tala om frågor av mer känslig art som till exempel diskriminering inom polismyndigheten idag. Det är inte troligt att detta hade skett om vi hade ställt frågor om diskriminering direkt.

Praktikerns blick som forskningsmaterial

JONNA HJERTSTRÖM LAPPALAINEN

- 1 Det finns också en del publikationer om detta sätt att arbeta med studenter. Se till exempel Lotte Alsterdal, »Essäskrivande som utforskning», *Konst och lärande*, red. Anders Burman, Huddinge: Södertörn Studies in Higher Education, 2015; Maria Hammarén, *Skriva: en metod för reflektion*, Stockholm: Santérus förlag, 2005; Jan Selmer Methi, »Fortelling som erkjennelseform», *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*, red. James McGuirk och Jan Selmer Methi, Bergen: Fagbogsforlaget, 2015. Arbetet med att skriva i enlighet med denna metod har de senaste åren utarbetats som strikta riktlinjer på Centrum för praktisk kunnskaps program och kurser, och det har också utformats riktlinjer för examensarbeten i form av essäskrivande på Lärarutbildningar och Polisutbildningen som inbegriper större studentkullar, kortare undervisningsperioder och ett möte med andra utbildningsprogramms examinationskrav. Dessutom har frågan berörts och fördjupats i flera av de avhandlingar i praktisk kunnskap där en praktiker undersöker sitt eget fält med den egna erfarenheten som utgångspunkt. Se till exempel Maria Johansson, *Skådespelarens praktiska kunnskap*, Stockholm: Premiss förlag, 2012; Niklas Hald, *Skådespelaren i barnteatern*, Stockholm: Dialoger, 2015; Linda Antoniëtt Hoel, *Politiarbeid i praksis: politibetjenters erfaringer*, Universitetsforlaget, 2015.
- 2 Jonna Bornemark och Fredrik Svenaeus red., *Vad är praktisk kunnskap?*, Huddinge: Södertörn Studies in Practical Knowledge, 2007; Ulla Ekström von Essen red., *Den goda polisen: sju essäer om reflekterad yrkeserfarenhet*, Huddinge: Södertörns högskola, 2009; Eva Schwarz red., *Bibliotekariens praktiska kunnskap – om kunnskap, etik och yrkesroll*, Regionsbibliotek Stockholm, 2016.
- 3 Några exempel på forskningsprojekt inom praktisk kunnskap där man har använt sig av studentuppsatser som forskningsmaterial är: »Att vara och bli. Ett fenomenologiskt perspektiv på förskolepedagogikens formativa dimensioner i Sverige och Tyskland», »Decode – Community Design for Conflicting Desires» (se Bornemarks bidrag i denna antologi) och »Kollektivets fronesis. En undersökning av kollektivitet, beslutsfattande och professionella överväganden i välfärdsyrken i Sverige och Tyskland».

-
- 4 Anna Thulin, *Kunskapen, klokheten och kallet. En undersökande essä om att vara sjuksköterska i akutsjukvården*, Magisteruppsats i praktisk kunskap, Södertörns högskola, 2015 (<http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:706790/FULLTEXT01.pdf>).
 - 5 Se tex sidorna 49, 59 och i synnerhet 64ff i Alsterdal »Essäskrivande som utforskning».
 - 6 Det handlar här inte om att jag vill upprätta en absolut distinktion mellan subjektivt vinklade berättelser och ett empiriskt stoff. Även subjektiva berättelser kan utgöra empiriskt stoff. Det som är avgörande är att Thulins utforskande av sin egen berättelse också innehåller en ovanligt stark subjektivitet eftersom hon även i analysen av sin berättelse använder sina associationer och känslor. Det subjektiva förhållningssättet är en del av uppsatsskrivandet i praktisk kunskap. Detta leder till att även hennes slutsatser i en mening är uttalat präglade av en viss subjektivitet.
 - 7 Ursula Tidd, »Introduction», *»The Useless Mouth» and other Literary Writings*, red. M. A. Simmons & M. Timmerman, Urbana, Chicago & Springfield: University of Illinois Press, 2011, s. 155.
 - 8 Simone de Beauvoir, *För en tvetydighetens moral*, Göteborg: Daidalos, 1990, s. 26 ff.
 - 9 Simone de Beauvoir, »Mon expérience d'écrivain» *Les écrits de Simone de Beauvoir*, red. Claude Francis & Fernande Gontier, Paris: Gallimard, 1979. Jag kommer genomgående att hänvisa till den engelska utgåvan »My experience as a writer», *»The Useless Mouth» and other Literary Writings*, red. M. A. Simmons & M. Timmerman, Urbana, Chicago & Springfield: University of Illinois Press, 2011.
 - 10 Beauvoir, Simone de, Denna text utgör ett bidrag till boken *Que peut la littérature?*, red. Yves Buin, (Paris: 10/18 – Union Générale d'Éditions, 1965, s 75–90. Jag kommer genomgående hänvisa till den engelska utgåvan, »What Can Literature Do?», *»The Useless Mouth» and other Literary Writings*, red. M. A. Simmons & M. Timmerman, Urbana, Chicago & Springfield: University of Illinois Press, 2011, s. 198.
 - 11 *Ibid.*, s. 199.
 - 12 *Ibid.*, s. 199.
 - 13 *Ibid.*, s. 201.
 - 14 *Ibid.*, s. 200f.

Noter

- 15 Sören Kierkegaard, *Sören Kierkegaards Skrifter (SKS) 4*, red. N. Cappelørn et al., Köpenhamn: Gads forlag, 1997, s. 146.
- 16 Philosophien vender sig mod den forbigangne Tid, mod hele den oplevede Verdenshistorie, den viser, hvorledes de discursive Momenter gaee sammen i en høiere Eenhed, den medierer og medierer. Derimod synes den mig slet ikke at svare paa det, hvorom jeg spørger; thi jeg spørger om den tilkommende Tid. (SKS 5, s. 168).
- 17 SKS 5, s. 171.
- 18 Beauvoir, Simone, *För en tvetydighetens moral*, Göteborg: Daidalos, 1997, s. 52.
- 19 Ibid, s. 56.
- 20 »My Experience as a writer», s. 292f.
- 21 Ibid., s. 292.
- 22 Ibid., s. 293.
- 23 Ibid., s. 294.
- 24 Simone de Beauvoir, »Une historie que je me racontais» i *Collection Français de notre temps nr 24*. Jag hänvisar till den engelska versionen: »A Story I used to tell Myself», *The Useless Mouth and other Literary Writings*, red. M. A. Simmons & M. Timmerman, Urbana, Chicago & Springfield: University of Illinois Press, 2011, s. 158f.
- 25 Ibid., s. 295.
- 26 Ibid., s. 293.
- 27 Thulin, s. 28.
- 28 Thulin, s. 24ff.
- 29 Thulin, s. 31.
- 30 Se hennes diskussioner om ond tro och autencitet till exempel i *För en tvetydighetens moral*, s. 16ff samt *Det andra könet*, Stockholm: Nordstedts, 2012, s. 18off.
- 31 Jan Selmer Methi, »Fortelling som erkjennelseform», *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning*, red. James McGuirk och Jan Selmer Methi, Bergen: Fagbogsforlaget, 2015.

Att forska med skrivande praktiker

JONNA BORNEMARK

1 »Praktiker» används i den här texten för att benämna de personer som arbetar inom den undersökta professionen. Självklart